

Élete utolsó éveiben, amikor ideje döntő részét arra áldozta, hogy éjt nappallá téve magatehetetlen feleségét ápolja, az volt a benyomása – többször is írt és beszélt erről –, hogy nemhogy kiszerezne belőle, netán szép lassan múlt

124 Cseke Ákos

„EGYETLEN MÁMOR LOBOGÓ TUDATOM”

végképp nem a kiszolgáltatottságát, hanem egész lényét, lényegét, világát ott és akkor, ami, ő legalábbis úgy látta, ebben a romos és leromlott állapotában is átragyogott béna tagjain; nem ritka szavait, idegen, monoton hangját, hanem magatehetetlen teste és lelke minden egyes rezdülését, életjelét, s olykor: botor ellenszegülését, öntudatlan gonoszságát, gyerekes követelőzését is. Utálta ezt a helyzetet, nem szépítgette, nem színezte ki és nem is ájtatoskodott vele, ahogy az sem jutott eszébe, hogy legalább időről időre kimeneküljön belőle. Ott maradt szüntelenül, a kellős közepében, megátalkodott szerelmesként, szemtől szemben a romlással, az elmúlással, a pusztulással.

Ez volt a legutolsó emberi műve, ez a hosszú éveken át kitartott ottmaradás, ez az ádáz figyelem és izzó szerelem, és persze, ebből fakadóan, az állandó készenlét, tevés-vevés, gond, aggodás, ápolás, sürgés-forgás, fáradhatatlanul, szinte önpusztító módon. Írásra se nagyon maradt ideje és ereje, önmagára se; valósággal belebolondult abba, hogy felesége tulajdonképpen nincs többé, mégis ott fekszik, alszik, él, dűnnyög, kiáltozik, lélegzik mellette. Ebbe az örömből bolondult – szeretett – még egyszer, utoljára bele: hogy mégis ott van, ott lehet még vele. Nézte, nézte, nap mint nap, szeretett, remélt, emlékezett. Mindenekelőtt talán ennek az eszeveszett forrásának az emlékműve ez a kötet, a *Szerelem és Szerelem*, és persze a belőle fakadó boldogságnak, keserűségnek, szorongásnak, igenlésnek és tagadásnak, talán innen – vagy legalábbis innen is – érdemes vagy lehetséges hallgatni, olvasni és inni magunkba szavait.

Szinte látom magam előtt, ahogy éjjelenként, ritka, szabad óráiban, holtfáradtan, kimerülten, mámorban mégis, fellapozza régi köteteket, kiostálja belőlük egyenként – a *Jelentés Babylonból* című, 1974-ben megjelent első kötetétől kezdve élete legutolsó, negyvenkét évvel később kiadott könyvéig – azokat a verseket, amelyeket a szerelemnek szentelt. Szemezget, gyűjtöget: még saját korábbi alkotásait is arra „használja” csak, hogy újra összeállítsa belőlük itt és most szerelmét, szerelmüket, házasságukat. Semmi

időbe tenné iránta érzett szerelmét, hanem napról napra eszeveszettebben szereti őt. Nem betegsége ellenére, hanem betegségeiben szerette; nem az elveszettségét szerette, azt, aki egykor ő volt, és

nosztalgia: nem melankolikus alkat. Erő van benne, a felmutatás, a remény, a hit, a vallomás és a szeretet szédítő ereje, amely nem a szétválasztásban, az elkülönítésben és az elkülönülésben gyakorolja és éli ki magát, hanem – a hús legérzékibb gyönyörűségeit és az örök isteni Szerelmet egyaránt magába foglaló szerelem valóságának teljessége és igazsága nevében – szüntelenül összeilleszt, egybefon, egységet teremt. „Egyetlen / mámor / lobogó / tudatom” – írja a kötet nyitó versének a szeretkezés valóságát megjelenítő záró soraiban, és bár azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy egyáltalán nem pusztán testi valóságról és kielégülésről van itt szó, a versből és a kötet további alkotásaiból világosan látszik, hogy a szerelem mint létállapot számára menthetetlenül és mindenestül érzéki-testi valóság – a helyenként nagybetűvel írt „test” ennek a kötetnek az egyik kulcsszava: összesen hatvanháromszor fordul elő a kötet hatvanöt versében –: a házastársak, akik itt színre lépnek, valósággal végigszerelmeskedik az életüket, testi, lelki és szellemi értelemben egyaránt. 125

A testi jelenlétnek ez az alig kimeríthető pszichikai és spirituális gazdagsága teszi hihetővé a test átváltozásának azt a megrendítő történetét, amely a kötet lapjain tárul eléink: a szeretkezés boldog mámorának részletekbe menő szavakba foglalását, az egybefonódó testek, a „forró karok”, az „örvénylő kezek”, a „holdarcú has”, a „villogó száj”, a „csapzott szőrzetű ágyék” himnuszát szép lassan felváltja a beteg test nehézkes emésztési folyamatának helyenként éppoly részletekbe menő és odaadó leírása és dicsérete, amelyben a felszabadító örömet nem a közös mámor adja, a másik teste, amely magába fogadja, elringatja, elveszejtí férfi-énjét, hanem az az állhatatos erőfeszítés, amely révén sikerül emésztésre bírnia szerelme szenvedéssel teli, öntudatlan testét: „Mikor már azt hiszem, ma / megint elmarad, a meggyötört / két izzadt farpofa közül ki-/ gördül, bele a tenyerebbe, / egy fekete barna labda, / koppan, kemény, ahogy ágy- / tálba csúsztatom; hálás / vagyok neki, s gyönyörködöm / a bogyóiból összeállt arányon.” Figyeljünk a szavaira: az „ágytálzás” leírásakor ugyanazt a szót használja, a gyönyört, a gyönyörködést, mint amivel évtizedekkel korábban a szeretkezést jelenítette meg: „reng a gyönyör földje / alattunk, csontodban lobogok / ő, eleven alacsonyág / tested fehér aranya! / ő, gyönyörű alacsonyág / kőtálad vagyok, emelj föl / lassan a szívedig, fölfogom / sebből szivárgó fényedet.”

„Szőröstül-bőröstül szeretlek”, szoktuk mondani, bele se gondolva igazán, mit mondunk, de a menyegző pillanatában is inkább csak szinte holdkórosan ismételjük az eskü elképesztő szavait: „Hozzá hű leszek, velem megelégszem, velem szentül élek, velem tűnök, velem szenvedek, és őt sem egészségében, sem betegségében, sem boldog, sem boldogtalan állapotában,

holtomig vagy holtáig, hitetlenül el nem hagyom, hanem teljes életemben hűséges segítőtársra leszek. Isten engem úgy segítsen. Ámen.” A *Szerelem és Szerelem* a maga tétova ódáiban ennek az ép ésszel szinte felfoghatatlan, az embernek az önmagára irányuló szeretetét a másik iránti szeretetben
126 gondolkodás nélkül feloldó, tehát minden racionális, korszerű és normálisnak tartott előírásnak és gyakorlati életelvnek hatalmasan és mégis együgyűen szembeszegülő, bolond szerelemnek a képe és megvallása. Rámutatás arra, hogy a szerelem örülete nemcsak felfelé ívelő lehet, misztikus, szárnyaló és önmagát a rendkívüli élményekben és a nagy érzelmekben és még nagyobb szavakban kiélő, hanem egészen hétköznapi, triviális, közben pedig egyszerre szívszorító és elviselhetetlenül nehéz, helyenként és időnként akár gyomorforgató is, nem mellesleg valami olyasmi, ami a költészet számára jó ideig *terra incognita* maradt és marad még alighanem jó darabig, ahogy az ember, az emberiség „költői” önmaga számára is – talán pontosan azért, mert a kívülálló, a nem szerelmesek, a mindenkori normalitás őrzői és képviselői számára teljességgel követhetetlen és felfoghatatlan (csakúgy, mint a másik, a misztikus-platonikus szerelem útja). Mennyivel egyszerűbb lenne, ha a szerelem az volna, aminek a tudomány vagy a közvélekedés mondja: kamaszkór, előbb-utóbb kihűlő fellángolás, a nemi ösztön kiélése, alig álcázott önszeretetet, netán az önmegvalósítás útjában tornyosuló akadály, lelki betegség, amiből ki kell gyógyulni. A *Szerelem és Szerelem* versei és sorai éppen azért megütköztetőek, mert egy olyan lángolásról adnak képet, amely a biológia és az ösztöntan törvényszerűségeivel éppúgy nem magyarázható, ahogyan a pszichológia vagy a pszichoanalízis segítségével sem.

A *Szerelem és Szerelem* persze nemcsak ez; több, és egyúttal kevesebb is ennél: az is gazdagítja, ami kiegészíti, és az is, ami látványosan hiányzik belőle. Hívési szerelemről olvasunk, egy házasság történetéről, a nyilvános, mindenki számára látható hétköznapi élettől egészen a négy fal között zajló eseményekig, szavakig és intimitásokig, amelyek összekötnek és elválasztanak egy férfit és egy nőt az egy életen át tartó egységükben; piacra járás, csöndes üldögélés, étkezés, szeretkezés, figyelem, figyelmetlenség, megbántás, harag, vita, romlás, betegség, egészség. Érdemes figyelni azonban arra, hogy ebben a válogatásban mindeközben és összességében egy olyan „királyi valóság” tárul elénk, amely szinte teljesen érintetlen marad a külső eseményektől: nemcsak a történeti-történelmi, akár politikai színtértől (1974-től napjainkig), hanem a rokonoktól, barátoktól, sőt, még a – „valóságban” pedig nagyon is létező – gyerekektől és unokáktól is. Egyetlen szó sem jár nekik itt, még említés szintjén sem jelennek meg: a szerelem királyának és királynőjének sem a végső boldogságban, sem a végső romlásban nincs itt udvartartása, életük története menthetetlenül és kizárólag kettejük

lenyűgöző története („Fáknak nézi az embereket, / s nem hall zajokat, aki boldog.”).

Mégsem zárul magára ez a szerelmes világ, mert időről időre hol a halott anya szerelmes emléke, hol a minden politikai felhangtól függetlenül leírt haza szerelme, hol az a Szerelem – az egyszerre Szer- 127
relemnek és Szeretőnek nevezett Úr alakja – gazdagítja, amely a túl-
világról várja és figyeli talán, hitük és reményük szerint, a szerelmeseket („Az
Egyetlen szerelemből nő ki / minden szerelem; kettőnké is”), de akkor is in-
kább csak azért, hogy biztosítsa felbonthatatlannak remélt, az idő és a halál
hatalma alól kiszabadulni vágyó együttlétüket. Ami azt is jelenti, hogy
a *Szerelem és Szerelem* mint „a feleségem története” és a benne fel-
mutatott utánozhatatlanul egyedi történet a személyes eseményektől
függetlenül is olvasható és olvasandó, és ennyiben más valós vagy
legalább lehetséges életek krónikája is; annak a krónikája, hogy a
helyenként már-már zavarba ejtően egyéni történetelemekből, két-
ségbeesésekből, átkozódásokból, vitákból, fájdalmakból, elégedet-
lenségekből és eufórikus boldogságokból hogyan nő ki, az írás ereje
révén, valami, ami messze túlnő a pusztán és végérvényesen szemé-
lyesen: int, jelez, megóv, felidéz, tanít, figyelmeztet, rámutat. Nem
vagy nem csupán és nem elsősorban esztétikai csúcsteljesítmény a
Szerelem és Szerelem, mint inkább megrendítő és egész életre szóló
lecke, feladvány, találós kérdés és feladat.

